

ՈՌԻԶԱՆԱ ԱՏԵՓԱՆԻ ԱԼՈՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ Մ. Քոթանյանի անվան

տնտեսագիտության ինստիտուտի կրտսեր գիտաշխատող

ՌԻՍԿԵՐԻ ԴԱՍԱԿԱՐԳՈՒՄԸ ԵՎ ԴՐԱՆՑ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՓՈԽԵՐԸ

Տնտեսական և սոցիալական ոլորտներում ինչպես հասարակությունը, այնպես էլ յուրաքանչյուր անհատ մշտապես հարկադրված է որևէ որոշում կայացնել՝ նպատակ ունենալով խուսափել վտանգներից, ինչպես նաև օգտվել տրված հնարավորությունից:

Ռիսկը՝ որպես պատմական կատեգորիա, ծնունդ է առել մարդկության զարգացման վաղ ժամանակաշրջանից: Ռիսկ բառի թարգմանությունն է «որոշման ընդունում», որի հետևանքներն անհայտ են: Ցանկացած որոշակի ռիսկ իրենից ներկայացնում է որոշակի անբարենպաստ իրավիճակի առաջացում: Գրականության մեջ գոյություն ունեն ռիսկի էության մասին տարբեր տեսակետներ: Մ. Ի. Օժեգովի բառարանում,¹ ռիսկը սահմանվում է որպես «հնարավոր վտանգ», իսկ ահա ըստ Պ. Գրաբովսկու «Ռիսկը ժամանակակից բիզնես» գրքում² «Ռիսկն» ընդունված է հասկանալ որպես կազմակերպության ռեսուրսների մի մասի կորստի, եկամուտների թերացման կամ որոշակի արտադրական և ֆինանսական գործունեություն իրականացնելու արդյունքում լրացուցիչ ծախսերի առաջացման հավանականությունը (վտանգ):

Ռիսկը օբյեկտիվ երևույթ է, այսինքն՝ եթե իրականացվում է որևէ գործողություն, ապա ռիսկն անպայման գոյություն ունի՝ անկախ նրանից, այն հաշվի է առնվում, թե ոչ: Ռիսկի դիմելը որոշվում է սեփական ընտրությամբ՝ գիտակցաբար և նպատակաուղղված, որի դեպքում սուբյեկտը դիմում է ռիսկի՝ իմանալով ռիսկի պատճառները և աղբյուրները՝ օգտագործելով անվտանգության մեխանիզմները, նվազեցման եղանակները, որոնք չեն բացառում ռիսկից խուսափումը: Այլ կերպ՝ ռիսկը դա կանխատեսելի և կառավարելի վտանգն է: Առանց ռիսկի հնարավոր չէ զարգացմանը նպաստող այնպիսի շարժիչ ուժերի կյանքի կոչելը, ինչպիսիք են նախաձեռնությունը, նորարարությունը և ձեռներեցությունը:

¹ Ожегов С. И., Словарь русского языка. Под. ред. докт. Филолог. Наук., проф. Н Ю. Шведовой, 14-е изд. стереотип, М. Рус. яз., 1983г., с.678.

² Грабовский П. К., Петрова С. Н., Полтавцев С. И. И др., Риск в современном бизнесе, Под ред. П. Г. Грабового, М.: Изд-во «Алане», 1994, с.8.

Ռիսկի բազմաթիվ սահմանումների վերլուծությունը թույլ է տալիս բացահայտել ռիսկային իրավիճակին բնորոշ հիմնական պահերը: Դրանք են.

- իրադարձության պատահական բնույթը,
- այլընտրանքային որոշումների առկայությունը,
- հետևանքների հայտնի կամ որոշվող հավանականությունները և սպասվող արդյունքները,
- վնասների առաջացման հավանականությունը:

Յուրաքանչյուր ձեռնարկատեր իր գործունեությունը սկսելու հենց առաջին պահից բախվում է մի շարք ռիսկերի հետ:

Ձեռնարկատիրական տեսանկյունից ռիսկը հանդիսանում է բացասական իրադրություն՝ ոչ չափավետ տնտեսական հետևանքներով, որոնք կարող են առաջանալ ապագայում, որոշակի պահի, անհայտ չափերով:

Ռիսկը ոչ միայն սխալ հետևանքով ձեռնարկատիրոջը սպառնացող վտանգն է, այլ նաև բոլոր այն ռիսկային իրավիճակները (բնական, տարերային, տեխնաձին աղետների, պատասխանատվության և այլն), որոնց, կյանքի կամ գործունեության ամբողջ ընթացքում, ուղղակի կամ անուղղակի կերպով ենթարկված են քաղաքացիները և տնտեսավարող սուբյեկտները:

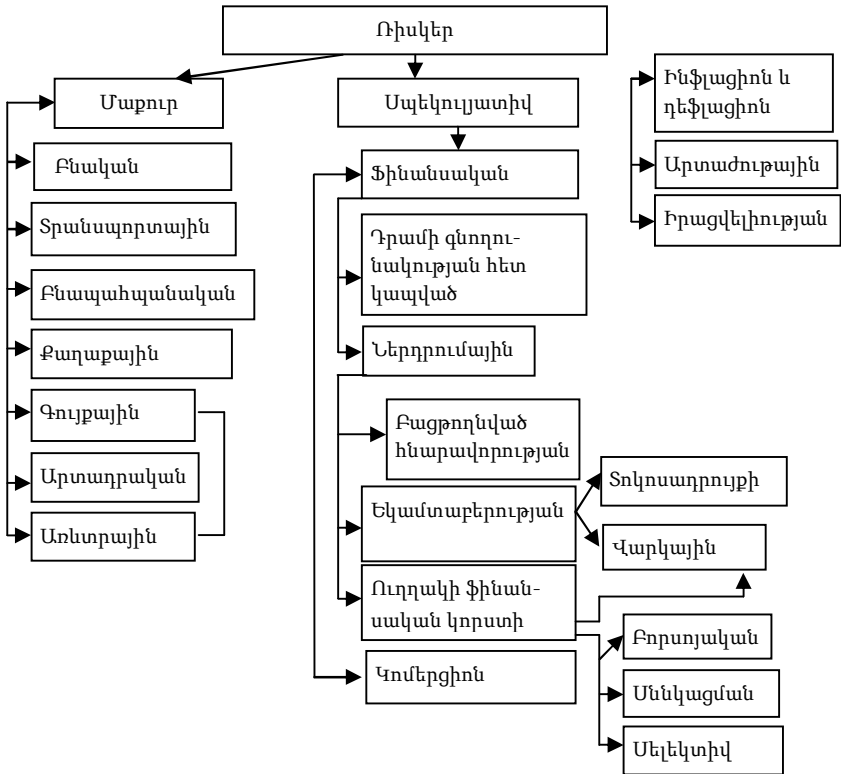
Ֆինանսատնտեսական գործունեության կարևորագույն կանոններից մեկի համաձայն. «պետք է ոչ թե խուսափել ռիսկից, այլ ձգտել նվազեցնել այն՝ հասցնելով հնարավոր առավել ցածր մակարդակի»¹:

Ռիսկերի տեսակները բազմաթիվ են: Ռիսկերի դասակարգման ժամանակ անհրաժեշտ է հետևել այն սկզբունքին, ըստ որի ռիսկերի դասակարգումը պետք է մշակվի ամեն գործունեության համար առանձին՝ կախված գործունեության ծավալից և բարդության աստիճանից:

Ներկայացնում ենք ռիսկերի դասակարգման սխեման ըստ Ռ. Գրի-գորյանի² (տե՛ս գծապատկեր 1-ը):

¹ Гарантуров В., «Экономический риск», М.: Дело и сервис, 1999г.

² Ռ.Լ.Գրիգորյան, Ռիսկի կառավարում: Ուս. ձեռնարկ, Եր, ԵրՃՇՊՀ հրատ., 2010թ., էջ -99:

Գծապատկեր 1. Ռիսկերի դասակարգումը՝ ըստ տարատեսակների

Որպես մարդկային գործունի հետ կապված ռիսկ կարող են հանդես գալ բնական աղետները, պատերազմները, գործադուլները, մատակարարումների ընդհատումները:

Կախված ռիսկային իրադարձությունների հետևանքների բնույթից արտադրական ռիսկը լինում է երկու տեսակի՝ **մաքուր և սպեկուլյատիվ¹**:

Մաքուր ռիսկերը ենթադրում են բացասական կամ չեզոք արդյունքների ստացում (բնական, տրանսպորտային, բնապահպանական, քաղաքական, գույքային, արտադրական և առևտրային):

Սպեկուլյատիվ ռիսկերը արտահայտում են դրական և բացասական արդյունքների ստացման հնարավորություն: Դրանք ներառում են ֆինանսական ռիսկեր, որոնք կոմերցիոն ռիսկերի մի մասն են կազմում:

¹ <http://www.askins.ru/index.php/princip>

Բնական ռիսկերը այն ռիսկերն են, որոնք առաջանում են բնության տարերային աղետներից՝ երկրաշարժ, ջրհեղեղ, փոթորիկ, համաճարակներ և այլն:

Տրանսպորտային ռիսկեր՝ այս ռիսկերի մեջ ներառվում են այն իրադարձությունները, որոնք վնասի պատճառ կարող են հանդիսանալ տրանսպորտի տարբեր տեսակներով՝ բեռների փոխադրման ձախողման դեպքերում: Դրանք ստորաբաժանվում են կասկո և կարգո ռիսկերի: *Կասկո տրանսպորտային* ռիսկերը ենթադրում են օդային, ծովային, երկաթգծի և ավտոմոբիլային (շարժման, կայանման և վերանորոգման) ռիսկերի ապահովագրությունը: *Կարգո տրանսպորտային* ռիսկերը ենթադրում են օդային, ծովային, երկաթգծի և ավտոմոբիլային տրանսպորտային միջոցների օգնությամբ բեռների ապահովագրությունը:

Բնապահպանական ռիսկեր՝ շրջակա միջավայրի աղտոտման հետ կապված ռիսկերն են

Քաղաքական ռիսկեր՝ քաղաքական ռիսկերը կախված են երկրում քաղաքական իրավիճակի և պետության գործունեության հետ: Քաղաքական ռիսկեր առաջանում են արտադրական և իրացման գործընթացների խախտման ժամանակ, պատճառներով, որոնք կախված չեն տնտեսվարող սուբյեկտի գործունեությունից:

Քաղաքական ռիսկերին են պատկանում՝

Ռազմական գործողությունների, պատերազմների, երկրում ներքին քաղաքական իրավիճակի սրման, ապրանքների ու ձեռնարկությունների բռնագրավման և այլնի հետևանքով տնտեսական գործունեության իրականացնելու անհնարինությունը

- Արտաքին վճարումները որոշակի ժամկետով հետաձգելը արտակարգ իրավիճակների ժամանակ (գործազրկություն, պատերազմ և այլն):
- Հարկային օրենսդրության անբարենպաստ փոփոխությունը:

Գույքային ռիսկերը, այն ռիսկերն են, որոնք առաջանում են սեփականատիրոջ գույքի կորուստներից՝ գողության, լարման տատանումների, տեխնիկական, տեխնոլոգիական համակարգերի խափանման պատճառով:

Արտադրական ռիսկերը՝ կապված են կորուստների հետ, որոնք առաջանում են արտադրության կասեցման ժամանակ տարբեր գործոնների ազդեցության պատճառով հիմնական և շրջանառու միջոցների վնասման ժամանակ(սարքավորումներ, հումք, տրանսպորտ և այլն), ինչպես նաև նոր տեխնոլոգիաների ներդրման առաջացած ռիսկեր:

Առևտրային ռիսկեր՝ այդ ռիսկերը հանդես են գալիս, երբ գնորդները ձեռք բերված ապրանքների դիմաց վճարումների ժամկետները խախտում են կամ ընդհանրապես հրաժարվում են վճարել:

Վերջին երեք տիպի ռիսկերին (գույքային, արտադրական, առևտրային) բնորոշ է երկակի բնույթը: Դրանց մի մասը կարող է հանդես գալ որպես կոմերցիոն ռիսկեր, որոնք ներառվում են ֆինանսական ռիսկերի մեջ:

Ֆինանսական ռիսկերը կապված են հնարավոր ֆինանսական կորուստների հետ:

Ֆինանսական ռիսկերը լինում են երկու տեսակի՝

1. **Ռիսկեր դրամի գնողունակության հետ կապված:**
2. **Ռիսկեր կապիտալի ներդրման հետ կապված (ներդրումային ռիսկեր):**

Դրամի գնողունակության հետ առնչվող ռիսկերը հանդես են գալիս որպես ինֆլյացիոն և դեֆլյացիոն ռիսկեր, արտարժույթային ռիսկեր, իրացվելիության ռիսկեր:

Ինֆլյացիոն ռիսկեր՝ այն ռիսկերն են, երբ ինֆլյացիայի աճի ժամանակ եկամուտները գնողունակության տեսանկյունից ավելի արագ են արժեզրկվում, քան արժևորվում: Այդ դեպքում ձեռնարկատերը կորուստներ է կրում:

Դեֆլյացիոն ռիսկեր՝ այն ռիսկերն են, երբ դեֆլյացիայի ժամանակ մակարդակի անկման պատճառով առաջանում է ձեռնարկատիրական գործունեության պայմանների վատացում և եկամուտների նվազում:

Արտարժույթային ռիսկեր՝ առաջանում են փոխարժեքային կուրսի տատանումների ժամանակ, երբ կան միջազգային առևտուր, վարկեր կամ այլ արժույթային գործողություններ:

Իրացվելիության ռիսկեր՝ արժեթղթերի կամ այլ ապրանքների իրացման ժամանակ կորուստների առաջացած ռիսկերն են՝ որակի կամ գնի գնահատականի փոփոխության պատճառով:

Ներդրումային ռիսկերը հանդես են գալիս 3 տարատեսակներով.

Բացթողնված հնարավորության ռիսկեր՝ (կորցրած շահույթի ռիսկեր) անտողակի ֆինանսական կորուստի որևէ չիրականացված գործողության հետևանք(ապահովագրություն, ներդրումներ և այլն): Դրա պատճառն այն է, որ միշտ չէ հնարավոր լինում նախօրոք ճշգրիտ գնահատել ակնկալվող շահութաբերության ցուցանիշները, բացի այդ ներդրումների տարբերակներից յուրաքանչյուրն ունենում է շահութաբերության և ռիսկայնության զանազան ցուցանիշներ և միշտ չէ, որ հնարավոր է լինում ճիշտ համադրել դրանք:

Եկամտաբերության նվազեցման ռիսկեր՝ այս ռիսկերը կարող են առաջանալ տոկոսների և պորտֆելային ներդրումներից, վարկերից, ավանդներից՝ դիվիդենդների նվազեցման պատճառով: Այս ռիսկն իր հերթին բաժանվում է՝

- տոկոսային ռիսկի,
- վարկային ռիսկի:

Տոկոսային ռիսկերը կապված են այն հանգամանքի հետ, որ ժամանակի ընթացքում կարող է վարկավորման տոկոսը փոփոխվի, իսկ վարկային ռիսկը կարելի է ներառել նաև ուղղակի ֆինանսական ռիսկերի մեջ:

Ուղղակի ֆինանսական ռիսկերն են՝

- բորսայական,
- սեյեկտային,
- սնանկության:

Բորսայական ռիսկերն իրենցից ներկայացնում են բորսայական գործարքներից կորուստների վտանգ: Այդ ռիսկերի շարքին են դասվում՝ առևտրային գործարքների, բրոքերային գործարքների կոմիսիոն վճարներին համար չվճարելը և այլն:

Սեյեկտային ռիսկերն առաջանում են սխալ ներդրումների եղանակի սխալ ընտրության դեպքում՝ ներդրումների համար արժեթղթերի համեմատությունն այլ արժեթղթերի հետ պորտֆելային ներդրումների ձևավորման ժամանակ:

Մնանկացման ռիսկ, որը հանդես է գալիս այն դեպքում, երբ գործարքի իրականացման ժամանակահատվածում մասնակից կողմերի մի մասն անվճարունակ է դառնում պարտավորությունները կատարելու տեսանկյունից: Արդյունքում ձեռնարկատերը դառնում է սնանկ:

Այսպիսով՝ ռիսկը ընդհանուր առմամբ կարելի է բնութագրել որպես ակնկալվող եկամտի և գույքի կորստի վտանգ, որն առաջանում է պատահարների հետևանքով:

Ռիսկի դասակարգման հետ միաժամանակ շատ կարևոր է նրանց արդյունավետ գիտականորեն հիմնավորված կառավարումը:

Ռիսկի օբյեկտիվ գոյության պայմաններում կազմակերպության հաջող գործունեության համար անհրաժեշտ պայմանը ռիսկերի կառավարման համակարգի (մենեջմենթի) ձևավորումն է, որը սահմանվում է որպես կառավարման որոշումներ կայացնելու և իրականացնելու գործընթաց՝ հաշվի առնելով ռիսկի առկայությունը:

Ռիսկի կառավարումը՝ հավանական կորուստներից խուսափելն է, կամ կորուստների նվազեցնելն է, և մյուս կողմից ընդունված հնարավորություններից օգտվելը, հաշվի առնելով, որ կառավարչական որոշումները պետք է ընդունվեն ռիսկերի գնահատման (կանխատեսման) արդյունքում:

Այլ կերպ ասած՝ նշանակում է օգնել ձեռնարկություններին՝

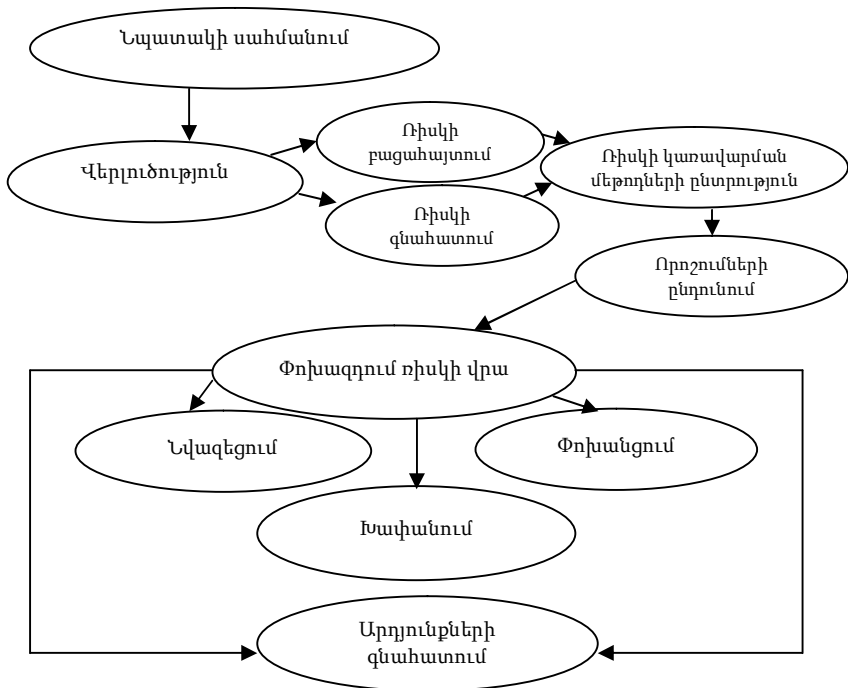
- զերծ մնալ կորուստներից ու վնասներից,

- ձեռնարկության մասին դրական կարծիք ձևավորել և այլն:

Ռիսկն անորոշությունն է ապագայի նկատմամբ: Այդ պատճառով այն կառավարելու համար հարկավոր է մշակել որոշակի սկզբունքներ.¹

- ռիսկի հայտնաբերում,
- ռիսկի գնահատում,
- ղեկավարման մեթոդների ընտրություն,
- այլ մեթոդների կիրառում,
- արդյունքների գնահատում:

Ռիսկի կառավարման գործընթացը կարող է բաժանվել առանձին փուլերի: Դրանք են՝ նպատակի սահմանում, վերլուծություն, ռիսկի բացահայտում, ռիսկի գնահատում, ռիսկի կառավարման մեթոդների ընտրություն, որոշումների ընդունում, փոխազդեցություն ռիսկի վրա (նվազեցում, խափանում, փոխանցում) և արդյունքների գնահատում: Ստորեն ներկայացված է ռիսկերի կառավարման գործընթացի փուլերը (տե՛ս գծապատկեր 2-ը):

¹ Ареопар – м. <Управление предпринимательскими рисками>, <http://www.arepag.ru>

Գծապատկեր 2. Ռիսկերի կառավարման գործընթացի փուլերը

Նպատակի սահմանումը մարդու համար ենթադրում է, օրինակ, հոգատարություն առողջության մասին, ընտանիքի բարեկեցության ապահովում եկամտի աղբյուրի կորստի կամ կերակրողի մահվան դեպքում, ինչպես նաև տնային գույքի, տրանսպորտային միջոցների և այլ դեպքերում ապահովագրական պաշտպանվածություն: Տնտեսավարող սուբյեկտների համար գլխավոր նպատակն անկանխատեսելի հանգամանքների (հրդեհ, գողություն և այլն) դեպքում կազմակերպության գոյության ապահովումն է:

Ռիսկի հետ կապված յուրաքանչյուր գործողություն միշտ նպատակառոտված է, քանի որ նպատակի բացակայությունը ռիսկի հետ կապված որոշումը դարձնում է անիմաստ: Ռիսկի նպատակը դա արդյունք է, որն անհրաժեշտ է ստանալ: Դա կարող է լինել շահույթ, հասույթ և եկամուտ:

Ռիսկի բացահայտումն արտահայտվում է անհատի կամ տնտեսվարող սուբյեկտի կողմից ռիսկի գիտակցման մեջ: Վերջինս որպես կանոն ընթանում է հասարակական միջավայրում և հենվում է հասարակական պրակտիկայի վրա:

Ռիսկի գնահատումը՝ հնարավոր վնասի հավանականության և մեծության տեսանկյունից նրա լրջության որոշումն է:

Ռիսկի կառավարման մեթոդների ընտրությունն իր մեջ ներառում է՝ ռիսկի պարզեցում, կորստի կանխում և վերահսկողություն, ապահովագրություն ու կլանում: Մեթոդի ընտրությունը կախված է ռիսկի տեսակից և այն գործնականում հանդիպում է ռիսկի կառավարման մի քանի մեթոդների միաժամանակյա օգտագործման հետ:

Որոշումների ընդունումը պայմանավորում է հետագա քայլերը, այդ թվում՝

- ***Փոխազդում է ռիսկի վրա***, և այս փուլում կատարվում է ազդեցության տարբեր մեթոդների արդյունավետության համադրում:
- ***Արդյունքների գնահատումը*** կատարվում է համակարգված և ճշգրիտ տեղեկատվական համակարգի հիման վրա, որը հնարավորություն է տալիս քննարկել առկա վնասները և այն գործողությունները, որոնց իրականացման դեպքում հնարավոր կլինի դրանց կանխումը:

Ռիսկերի կառավարման համակարգը բավականաչափ բարդ համալիր է, որի մշակումը և ներդրումն ընդգրկում գործընթաց է: Այն իրենից ներկայացնում է ռիսկերի կառավարման համակարգի կազմավոր-

ման մեկնարկային պայմանների ապահովման և առաջնային ընթացակարգերի կազմակերպման բազմափուլ գործընթաց:

Ռիսկերի կառավարման համակարգի առջև դրված խնդիրների արդյունավետ լուծումն ապահովելու համար այն պետք է ներառի հետևյալ առանցքային բաղադրիչները, առանց որոնց ռիսկերի կառավարման համակարգի նպատակային և արդյունավետ գործունեությունն անհնար է: Դրանք են՝

- տեղեկատվության հավաքում և մշակում,
- ռիսկերի վերլուծության անցկացում՝ դրանց առաջացման պայմանների նկարագրություն, առաջացմանը նպաստող գործոններին համահունչ ռիսկերը բնութագրող չափանիշների սահմանում և ռիսկերի հետևանքով վնասների մեծության գնահատում,
- բոլոր փուլերում ռիսկերի կառավարման գործընթացների մշակում և իրականացում,
- ընդունված միջոցառումների վերլուծությունը և դրանց արդյունավետությունը առաջարկների մշակման նպատակով:

Այսպիսով՝ ռիսկը կարելի է կառավարել, այսինքն՝ կանխատեսել ռիսկային իրադարձությունների տեղի ունենալու հնարավորությունը և միջոցներ ձեռնարկել ռիսկի աստիճանը նվազեցնելու համար:

ՌԻՍԿԵՐԻ ԴԱՍԱԿԱՐԳՈՒՄԸ ԵՎ ԴՐԱՆՑ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՓՈԽԵՐԸ

ՈՐՈՇԱՆՆԱ ՍՏԵՓԱՆԻ ԱԼՈՅԱՆ

*ՀՀ ԳԱԱ Մ. Քոթանյանի անվան տնտեսագիտության
ինստիտուտի կրտսեր գիտաշխատող*

Համառոտագիր: Այսպիսով, ռիսկերի դասակարգման ժամանակ անհրաժեշտ է հետևել այն սկզբունքին, ըստ որի ռիսկերի դասակարգումը պետք է մշակվի ամեն գործունեության համար առանձին՝ կախված գործունեության ծավալից և բարդության աստիճանից: Ռիսկի դասակարգման հետ միաժամանակ շատ կարևոր է նրանց արդյունավետ գիտականորեն հիմնավորված կառավարումը: Ռիսկերի կառավարման արդյունավետ կառույցների բացակայությունը որպես որոշումների կայացման համակարգի մի մաս, բերում է անցանկալի հետևանքների և խոշորագույն ընկերությունների սնկացմանը:

Բանալի բառեր. *ռիսկ, ռիսկային իրավիճակ, տեսակ, ձեռնարկատեր, կորուստ, դասակարգում, վնաս, կառավարում, փուլ, վերլուծություն, ռիսկի գնահատում:*

КЛАССИФИКАЦИЯ РИСКОВ И ЭТАПЫ ИХ УПРАВЛЕНИЯ

РУЗАННА СТЕПАНОВНА АЛОЯН

младший научный сотрудник

Института экономики им.М. Котаняна НАН РА

Аннотация: Таким образом, при классификации рисков важно следовать принципу, согласно которому классификация рисков должна разрабатываться отдельно для каждого вида деятельности в зависимости от объема деятельности и степени сложности. Одновременно с классификацией рисков очень важно иметь эффективное научно-обоснованное управление. Отсутствие эффективных структур управления рисками в рамках процесса принятия решений приводит к нежелательным последствиям и банкротству крупнейших компаний.

Ключевые слова: *риск, рисковое событие, вид, предприниматель, потеря, классификация, опасность, управление, этап, анализ, оценка риска.*

CLASSIFICATION OF RISKS AND STAGES OF THEREOF MANAGEMENT

RUZANNA STEPAN ALOYAN

Junior Research Associate, M. Kotanyan Institute of Economics

National Academy of Sciences, Republic of Armenia

Abstract: Thus, while classifying various types of risks the following principle needs to be applied: for each type of economic activity respective risks need to be identified and classified, depending on the specifics and complexity of the given type of activity. Along with risk classification, the effective and scholarly-grounded methods on the management of thereof are highly stressed. The lack of institution and or unit being in charge of effective risk management as a part of decision-making system leads to undesirable consequences and bankruptcy of large companies.

Keywords: *Risk, risky situation, type, entrepreneur, loss, classification, damage, management, stage, analysis, risk assessment.*